

A ZALÁNI RENESZÁNSZ BOLTOZAT ÉS FALFESTMÉNY

KÖNYA ÁDÁM

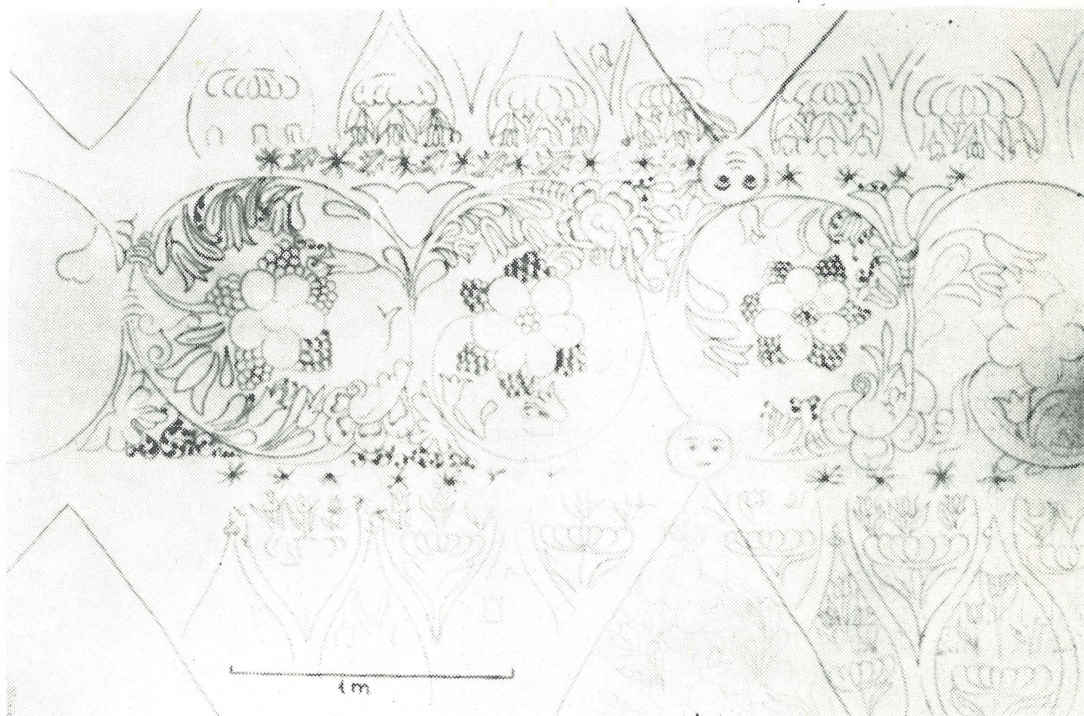
1957-ben Árvay József, a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár igazgatója felhívta figyelmemet, hogy Zalán faluban (Kovászna megye) a Dávid Dezső tanerő tulajdonát képező, egykori Séra-kúria egyik termének boltozatán, legutóbb, levéltári anyag gyűjtése közben reneszánsz virágmintás festményt figyelt meg. Így került sor, a nyári hónapokban, a boltozat- és falfestmények feltárására.

Az átlagosan 80 cm falvastagságú kőépület, Zalán falu déli részén, a falun áthaladó kis patak jobbpartját kísérő, teraszos magaslat szélén emelkedik. Jelenleg cserepes sátortetővel fedett. Déli homlokzata közepén, egyszerű boltíves nyílásokkal tagolt tornác ugrik elő. Az épület északkeleti és északnyugati sarkában egy-egy boltozott helyiség van. Az előbbi, a közeli patak oldalozó eróziója következtében erősödő talajmozgások miatt, már évekkel ezelőtt leomlott. Hasonló de jóval lassúbb folyamat következtében, az északnyugati terem boltozatának hossz tengelyében is repedés keletkezett.

A feltárás során kiderült, hogy a boltozat és a fal felületét szokásosan megvagdosva, a festményeket utólag levakolták. A helyenként 2—3 cm vastag habarcsréteget számos mészréteg borította. A bevagdosáskor a festmények helyenként megrongálódtak. A legnagyobb kárt azonban, a boltozat hossz tengelyében, az időközben keletkezett repedés mentén beszívargó nedvesség okozta, amely a festményeket letakaró habarcsréteg mentén szétszivároghatva, a terem keleti felében a boltozatfestményt csaknem teljesen tönkretette. A terem nyugati felében hatása jóval kisebb volt, mivel az ablak és ajtónyílások a száradást állandóan biztosították.

A festményekkel díszített terem 7×3,5 m alapterületű. Félköríves dongaboltozat fűdi le, melyet három pár, ugyancsak félköríves fiókdonga tagol, ezért a megnyújtott boltmezőnek a falak felé keskenyedő szalagszerű nyúlványai vannak. A boltozatfestmény a fődonga valamint a fiók-

dongák teljes felületét beborította. Utóbbiaknál azonban csak a nyugati fiókdongán maradt meg részben. A terem falának kutatásakor utólag kiderült, hogy azokat is falfestmény borította, azonban csupán a terem keleti bolthomlokán valamint a délkeleti fiókdonga alatti falmezőben maradt fenn kivehetően. E falfestmény-részletek, valószínűleg a beázások okozta károsodások elmaradása következtében, megőrizték az eredeti színeket is.

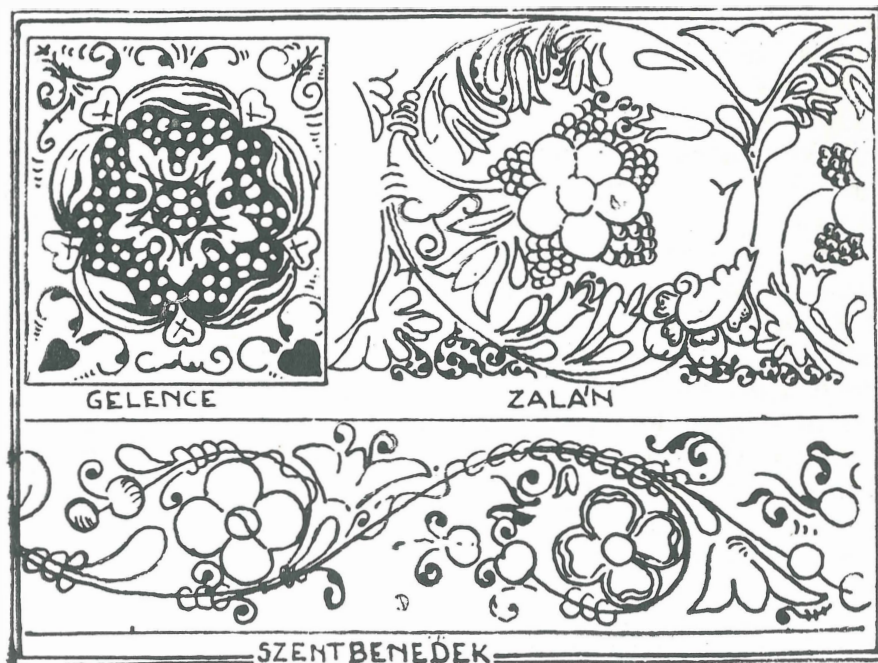
1. ábra

A boltozatfestmény szerkezetileg szimmetrikus (1. ábra) s a nyugati fiókdonga-pár kezdeténél kialakított egy-egy kis, körídomú stukkódíszbe festett, szemközt ábrázolt emberarctól eltekintve, kizárólag florális díszítő-elemekből áll. A boltozat hossz tengelye mentén húzódó homorú boltmezőt, nagy virágokkal díszített, tömött, térkitöltő, gazdag reneszánsz növényi ornamentika borítja. A kompozíció vázát a hét szakaszt alkotó hullámos vonalvezetésű inda alkotja, amelyen váltakozó ritmussal elhelyezett, levél-galléros akantuszvirágok találhatók. Minden szakaszban az ovális mező közepébe visszahajló inda 5—6 levelű, gazdag bogyódísszel keretezett rózsában végződik. Ezt levelek közt visszahajló tulipánok övezik, ezek térközeibe behintett finomvonalú kacsos indadísszel. Az oválisalakú szakaszok érintkezésénél keletkező háromszögeket, váltakozva, nagy, háromszirmú virág illetve hármass akantuszlevél és indadísz tölti ki.

A központi kompozíciót mindkét oldalról, csipkés szélű levelekkel összekapcsolt rozettasorból képzett szegély peremezi. Ezeken túl, a fiókdongák közötti keskenyedő fődonga szalagokon újabb növényi ornamentika bontakozik ki. Kezdődik egy sor ritmikusan elhelyezett kehelyalakú mezővel, amelyekben levélpár közti száron elhelyezett levélgalériából három újabb, levélpár közti tulipán emelkedik egyenlő magasságba, a szegélydísz vonaláig. A szélek fele a kehelyalakú mezők közti terekbe, hasonló alakú, térkitöltő mezők nyúlnak be. Bennük az előbbi szerkezetű díszítmény ismétlődik azzal a különbséggel, hogy e mezők alakjának megfelelően, két alacsonyabb szélső tulipán fölé magasodik a középső.

A fiókdongák felületén 4—5—6 levelű bogydíszes rozsák közé, leveles tulipánok nyúlnak be. Itt azonban hiányzik az ornamentika előbbi kötöttsége, a rendelkezésre álló felületet jól kitöltő szabadon elhintett díszítőelemekről van szó.

A falakon feltárt festmény töredékes. Voltaképpen a fődonga hossz- tengelyében elhelyezkedő kompozíció elemei ismétlődnek meg dúsan, tömötten. Itt maradt meg viszont eléggé épen az eredeti színezés. A vakolat világos sárgás-szürkés alapszínéből élénkpiros rózsák és tulipánok virítottak egykor; kékeszöld levelek és akantuszlevélszerű díszítmények között. Hasonló színű volt az akantuszvirágok levélgallerja is. Az indák, a

2. ábra

bogyódíszek a térkitöltő kacsok a szegélydísz apró rozettáinak színezésére valamint a konturozásra barnás színt használtak. Mindez kellemes, otthonos, meleg színhatást árasztott.

A festmények készítési idejének hozzávetőleges megállapítása a növényi ornamentika elemeinek, más hasonlókorú reneszánsz díszítménnyel való összehasonlítása alapján eléggé egyértelműnek mutatkozik (2. ábra). Dr. Balogh Jolán már 1961-ben megállapította hogy „a freskók kétségtelenül XVII. századiak, közel állanak a gelencei mennyezethez (1628)“.¹⁾ Valóban, elsősorban a rózsákat övező bogydísz, a szakaszok közeit kitöltő hármaskantuszlevél valamint a kacsos indadísz elsősorban a gelencei festett famennyezet kazettáival rokonítja.²⁾ Főleg a színek használatában de egyes elemeiben is (központi nagy virág, visszahajló tulipánok) hasonlóságot mutat az 1666-ban készült pókai mennyezet fennmaradt kazettáival, (3) Leginkább azonban a szentbenedeki volt Kornis-kastély dísztermének, 1944-ben elpusztult gerendás mennyezetére, a XVII. sz. közepén festett virágornamentikához áll a legközelebb, kompozíció és motívumok szempontjából egyaránt.⁴⁾ Szentbenedeken a gerendák közötti festett mezők igen keskenyek voltak, ami megszabta a végtelen inda vonalvezetését, a négyszirmú nagy rózsák, a háromlevelű térkitöltő virágok, a tulipánok valamint a gazdag, finomvonalú, kacsos indadísz viszont rendkívül emlékeztetnek a zaláni festményekre.⁵⁾

A zaláni fődoga központi kompozícióját peremező levélkapcsolásos rozettasor már korábbról is ismert. Előfordul például a kolozsvári Történelmi Múzeumban őrzött, XVI. századi, nyárádszentlászlói sekrestyeajtón, ám megtalálható XVII. századi úrihímzések szegélydíszítményein is.⁶⁾ Egyébként is különösen szerkezetileg feltűnő a hasonlóság a zaláni boltozatfestmény, valamint számos egykori úrihímzés és későbbi népi varrottas vonalvezetése között.

A növényi ornamentika vizsgálata tehát eléggé egyértelműen XVII. századbeli készítés mellett tanuskodik. Nem mond azonban ennek ellent, az épület nyugati nagy termében látható gerendafelirat sem, amely az épületnek 1768-beli, Séra István által történt javíttatásáról értesít. Valószínű a feltevés, hogy az épület voltaképpen a XVII. század közepén vagy annak második felében épült, majd egy évszázad múltán javításra szorult.

A zaláni boltozat- és falfestmény, pillanatnyilag egyedülállóan szép emléke az erdélyi XVII. századi világi építészetnél alkalmazott népi-reneszánsz ornamentikának. Felfedezési körülményei azt bizonyítják, hogy falusi kúriák egyik -másikában, testvérpárjai még ott lappanghatnak a boltozat mésztakarója alatt.

BIBLIOGRAFIE

1. Dr. BALOGH JOLÁN írásbeli közlése.
2. K. SEBESTYÉN JÓZSEF : *A gelencei mennyezet és karzatfestmények*. Kelemen-emlékkönyv, 1957. 547. old.
3. KELEMEN LAJOS : *Református templomi mennyezet és karfestmények*. 1938. 6. old.
4. GH. și V. SEBESTYÉN : *Arhitectura Renașterii în Transilvania*. 1963. 102. old.
5. TOMBŐR ILONA : *Régi festett asztalosmunkák*, é. n. 8 képtábla.
6. PÁLINKÁS LÁSZLÓ : *A renaissance Magyarországon*, é. n. 31 kép.

PICTURILE MURALE ȘI DE BOLTĂ DIN ZĂLAN

În cursul anului 1957 au fost descoperite picturile murale de pe bolta și peretele unei încăperi din satul *Zălan* (com. Bodoc, jud. Covasna). Picturile au o ornamentație florală deosebit de bogată. Atât structura cât și elementele florale (roze, flori de acant, lalee) ale picturilor erau frecvent folosite în arta Renașterii din Transilvania. Compararea acestora cu picturile de pe tavanele casetate din Ghelița, făcute în anul 1628 (jud. Covasna) și Păinjeni 1666 (jud. Mureș), mai mult însă cu picturile de pe tavanul pictat al castelului din Mănăstirea (jud. Cluj) făcute la mijlocul sec. al XVII-lea, arată în unanimitate, că aceste picturi sînt produsele artistice ale unor meșteri locali din sec. al XVII-lea. Inscripția sălii vecine, care ne înștiințează despre renovarea clădirii în anul 1768, se potrivește cu această afirmație.

DIE GEWÖLBE — UND WANDGEMALDE VON ZALAN

In einem Haus des Dorfes *Zălan* kamen im Jahre 1957 an der Wand und am Gewölbe eines Saales nach der Entfernung des Bewurfes aus ungewöhnlich reichen floralen Verzierungselementen bestehenden Gemälde zum Vorschein. Sowohl die Komposition als auch die Blumenmotive (Rosen, Akanthusblumen, Tulpen) kommen im Formschatz der Siebenbürger Renaissance oft vor. Der Vergleich der Gemälde mit denen der gemalten Decken von Ghelița und Păinjeni, besonders aber mit den gemalten Decken des Schlosses zu Mănăstirea (Mitte des 17. Jahrhunderts) verweist eindeutig darauf, dass auch die Gemälde von Zălan im 17. Jahrhundert von örtlichen Meistern gefertigt wurden. Die Aufschrift der Balkendecke des benachbarten Zimmers berichtet von der im Jahre 1768 erfolgten Renovierung des Gebäudes, das ebenfalls die auf Grunde des Vergleiches geschätzte Alterbestimmung bestätigt.

